

Cesty sekularizácie v „dlhom“ 19. storočí (Úvod)

MICHAL KŠIŇAN – PETER ŠOLTÉS

Kľúčové slová: sekularizácia, 19. storočie, jozefinizmus, politický katolicizmus, zmiešané manželstvá, Uhorsko, Československo

V pravidelných intervaloch sa v politickom diskurze na Slovensku otvára otázka odluky cirkvi od štátu. Zvyčajne sa tak deje v súvislosti s výsledkami sčítaní obyvateľstva, v predvolebnom období alebo ako naposledy pri referende, keď sa v doteraz nebývanej miere mobilizovali dva tábory s odlišnou hodnotovou a svetonázorovou orientáciou. V súvislosti s polemikami o vzťahu štátu a cirkví sa celkom prirodzene dostáva do centra pozornosti aj koncept sekularizácie. V médiách i na verejnosti zaznievajú otázky, či je Slovenská republika sekulárny štát, ako to deklaruje naša ústava, do akej miery je právne nastavenie štátu a symbolické správanie jeho inštitúcií ku náboženstvám (cirkvám) zastúpeným v spoločnosti neutrálne, aké úlohy môžu (majú) plniť cirkvi vo verejnom priestore a pod. Tieto otázky a na ne prichádzajúce odpovede vyvolávajú často vášnivé reakcie. To však nie je nový problém 20. alebo 21. storočia. V tomto čísle časopisu *Forum historiae* sme si za cieľ stanovili poukázať na niektoré, doteraz málo reflektované aspekty sekularizačného procesu v „dlhom“ 19. storočí.

Počiatky procesu sekularizácie siahajú až na samotný začiatok, ako ho nazval Ľubomír Lipták, „*storočia dlhšieho ako sto rokov*“. Vo svojej inšpiratívnej a v mnohých ohľadoch prelomovej syntéze svetových dejín 19. storočia Jürgen Osterhammel napísal, že „*19. storočie začalo v Európe generálnym útokom na náboženstvo*.“¹ Aj keď mal nemecký historik na mysli v prvom rade udalosti Francúzskej revolúcie, aj na území habsburskej monarchie sa vzťah štátu a cirkví, najmä v tej dobe štátnej katolíckej cirkvi, začal v uvedenom období komplikovať. Intervencie jozefínskeho štátu do cirkevného a náboženského života neboli síce také radikálne ako v revolučnom Francúzsku, historici ich vo vzácnej zhode pokladajú za faktor, ktorý výrazne ovplyvnil proces sekularizácie.

¹ OSTERHAMMEL, Jürgen. *Die Verwandlung der Welt. Eine Geschichte des 19. Jahrhunderts*. München : Verlag C. H. Beck, 2011, s. 1244.

Pôvodne cirkevnoprávny výraz sekularizácia označoval uvoľnenie rehol'ných kňazov spod ich rádových sľubov a ich začlenenie do svetského duchovenstva (z regulares sa stali saeculares). Paralelne s tým až do polovice 19. storočia bola sekularizácia pomenovaním majetkovoprávneho aktu prevzatia (zábora) cirkevného majetku do vlastníctva štátu, svetských inštitúcií či súkromných osôb, resp. jeho využívanie na necirkevné účely.² Približne od 40. rokov 19. storočia sa slovom sekularizácia začal označovať proces oslabovania vplyvu náboženstva na myslenie a konanie ľudí, na organizáciu spoločností a politiku štátov. Spočiatku neutrálny cirkevnoprávny termín bez nejakých pre cirkev negatívnych konotácií sa tak pod vplyvom dobových ideových hnutí stával politicky príznakovým pojmom. Až na začiatku 20. storočia sa sekularizácia stala analytickou vedeckou kategóriou používanou na opísanie procesov smerujúcich k vzniku moderných spoločností, ktorých snahou je emancipácia od vplyvu cirkví a náboženstva.³ V období pred rozmachom vedeckého diskurzu o sekularizácii na začiatku 20. storočia a pred precizovaním a ustálením pojmov sa viac-menej synonymicky používali výrazy *zosvetštenie*, *laicizácia*, *profanizácia*, *desakralizácia*, *dechristianizácia* a pod.⁴ Všetky odkazujú na vytlačanie viery a náboženstva do súkromnej sféry človeka, na zmenu postavenia cirkví a vzťahu náboženstva a spoločnosti. Boli to procesy, ktoré rozhodujúcou mierou prispeli k „*odkúzlenu sveta*“ (Max Weber).

V európskom kontexte je podľa viacerých autorov žiaduce odlíšiť v rámci „strešného“ pojmu sekularizácie kvalitatívne, ale aj chronologicky rozdielne procesy: *Odcirkeňovanie* (*Entkirchlichung*) označuje proces politickej marginalizácie cirkvi, oslabovanie svetskej moci cirkvi a jej vplyvu na mimonáboženský priestor. *Sekularizácia cirkevného majetku*, ktorá prioritne tiež smerovala k oslabeniu ekonomickej, a teda aj politickej základne cirkví. Štát, ktorý preberal viaceré úlohy a aktivity vykonávané takmer monopolne cirkvou, vznášal nároky aj na materiálne zdroje využívané cirkevnými inštitúciami. A napokon *sekularizácia duchovná (intelektuálna)* odkazuje na intelektuálny

² KLUETING, Harm. Staat und Kirche. Säkularisation und Säkularisierung von der Reformation bis 1803. In RUDOLF, Hans Ulrich (ed.) *Alte Klöster neue Herren. Die Säkularisation im deutschen Südwesten*. Ostfildern : Jan Thorbecke Verlag, 2003, s. 65-76, tu s. 67.

³ LÜBBE, Hermann. *Säkularisierung. Geschichte eines ideenpolitischen Begriffs*. Freiburg : Alber, 1975, s. 34.

⁴ Stručné dejiny pojmu sekularizácia recipujúce najmä anglosaské a frankofónne intelektuálne prostredie podáva : MCLEOD, Hugh. *Sekularizace v západní Evropě (1848 – 1914)*. Brno : CDK, 2008, s. 9-19; Prehľadnú bilanciu nemeckého diskurzu o sekularizácii predstavujú štúdie: KUNŠTÁT, Miroslav. K současné německé reflexi sekularizačního paradigmatu. In *Cirkevní dějiny*, roč. 1, 2008, č. 1, s. 12-35; TENŽE. Sekularizační paradigma a moderní církevní a náboženské dějiny. In FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (eds.) *Sekularizace venkovského prostoru v 19. století*. Brno : Matice moravská – Historický ústav AV ČR, v. v. i., 2009, s. 23-31.

rozchod s religiozitou, ktorý je zdôvodňovaný vedeckými, pragmatickými a racionálnymi argumentmi.⁵

V kontexte historického vývoja nášho regiónu (Uhorsko, Rakúsko-Uhorsko, Československo, Slovensko) sa všetky tri parciálne procesy akcelerovali v „dlhom“ 19. storočí v určitých obdobiach a korelovali s ďalšími významnými spoločenskými a politickými zmenami: jozefínske reformy, tzv. reformné (predmarcové obdobie) najmä 40. roky 19. storočia, 90. roky 19. storočia a schvaľovanie cirkevno-politických zákonov a napokon rozpad Rakúsko-Uhorska a vznik Československa. Na postavenie cirkví v spoločnosti, vývoj ich vzťahu k štátu mali veľký vplyv udalosti odohrávajúce sa v Európe. Okrem už spomenutej Francúzskej revolúcie to bol otvorený konflikt Pruského štátu s katolíckou cirkvou ohľadom podmienok uzatvárania zmiešaných manželstiev. Ten sa plynulo takpovediac transformoval do tzv. *kultúrneho boja* (*Kulturkampf*) v zjednotenom Nemeckom cisárstve pod vedením protestantského Pruska. Nemieme, prirodzene, opomenúť i odluku cirkvi od štátu vo Francúzsku roku 1905, ktorá silno zarezonovala v celej Európe, no obzvlášť výrazne v Uhorsku, v ktorom sa v kríze zmietaní liberáli snažili túto agendu politicky inštrumentalizovať.

O sekularizáciu sa nezaujímajú len historici, ale aj sociológovia, religionisti, teológovia, filozofi, politológovia a pod. Vedci z oblasti spoločenských vied sa len ťažko zhodnú, čo to vlastne sekularizácia je. Najrozšírenejšia je pravdepodobne „sekularizačná téza“, ktorá definuje náboženstvo ako fragment predmodernej tradície, ktorý s postupujúcou modernizáciou bude strácať na význame. Paralelne s tým bude dochádzať k eliminácii cirkví z verejného priestoru a strate, resp. v lepšom prípade privatizácii religiozity. Konkrétne sa sekularizácia prejavuje ako pokles dôležitosti statusu cirkví a nábožnosti v moderných spoločnostiach, keďže medzi modernou epochou a náboženstvom existuje vnútorný protiklad. Prívrženci sekularizačnej tézy ju dokladujú úpadkom účasti na náboženských rituáloch, znižovaním vplyvu cirkví vo verejnom priestore, klesajúcim počtom krstov, cirkevných sobášov atď. Iní vnímajú sekularizáciu ako zamýšľaný proces získania verejného vplyvu na úkor cirkví. V posledných dekádach sa začína stále viac rozširovať „revizionistický“ pohľad na sekularizáciu. Ten kladie do popredia skutočnosť, že pod vplyvom rozpadu tradičných štruktúr spoločnosti hľadali cirkvi nové stratégie, ako si udržať svoje postavenie a vplyv aj v nových podmienkach. Sekularizáciu tak nemožno vnímať ako kontinuálne ubúdanie vplyvu a významu cirkví a religiozity, či už praktizovanej, alebo „individuálne prežívanej“, ale ako potrebu nanovo

⁵ HAVELKA, Miloš. Sekularizace a odkouzlení, kompenzace a integrace. K některým souvislostem procesu sekularizace v 19. století. In FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (eds.) *Sekularizace venkovského prostoru v 19. století*. Brno : Matice moravská – Historický ústav AV ČR, v. v. i., 2009, s. 33-45, tu s. 35.

definovať a regulovať postavenie cirkví v spoločnosti, čo v konečnom dôsledku viedlo k revitalizácii zbožnosti.

Podobné diskusie neobchádzajú ani slovenskú spoločnosť. Teológ Ján K. Balázs sa domnieva, že sekularizácia „vytvára svetský priestor, ktorý je práve tým priestorom, v ktorom celá spoločnosť a v nej aj kresťanstvo a cirkev majú a môžu dospieť“.⁶ Na druhej strane Emília Hrabovec vníma sekularizáciu skôr v tradičnom zmysle, ako „zložitý duchovno-historický zjav postupného strácania sa a napokon úplného vymiznutia vedomia o konštitutívnej súvzťažnosti medzi každou svetskou realitou a Bohom, dlhodobý historický proces vytlačania cirkvi a náboženstva zo všetkých oblastí spoločenského i individuálneho života a nakoniec i popierania akejkoľvek transcendentnej dimenzie ľudskej existencie a uplatňovania absolútnej autonómie svetských vecí“.⁷

Nemožno povedať, že by slovenskí historici problém sekularizácie vo vývoji slovenskej spoločnosti nereflektovali, ani zďaleka sa mu však nedostalo takej pozornosti, ako by si zaslúžil. Ak porovnáme, koľko výstupov vygenerujú databázy slovenskej a českej historickej produkcie pri zadaní kľúčového slova „sekularizácia“, rozdiel je signifikantný.⁸ Slovenská databáza ich obsahuje päť, zatiaľ čo česká 117. Aj z tohto dôvodu na Slovensku nepochybne absentujú významné vedecké osobnosti, ktoré sa podrobnejšie venovali tejto téme, ako sú v Českej republike napr. Jiří Hanuš, Zdeněk R. Nešpor, Petr Fiala, Jiří Malíř a ďalší.⁹ Pravdepodobne aj táto nízka produkcia slovenských historikov na danú tematiku je jedným z dôvodov, prečo „revizionistický“ pohľad na sekularizáciu prinášajú iba dva príspevky v predkladanom tematickom čísle časopisu *Forum Historiae*. Jeden z autorov je síce Slovák, ale je inštitucionálne zakotvený v Nemecku a Českej republike, druhý historik je z Maďarska. Hoci na Slovensku vyšlo niekoľko zaujímavých textov venovaných problému sekularizácie¹⁰, bezpochyby existuje v tejto

⁶ BALÁZS, Ján K. Sekularizácia – hrozba, alebo šanca? In *Radost' a nádej*, 2006, roč. 4, č. 2, s. 52-56, http://www.uski.sk/frm_2009/ran/2006/ran-2006-2-09.pdf; (posledný náhľad 16. 3. 2015)

⁷ HRABOVEC, Emília. Sekularizácia v európskych dejinách. In *Impluz*, 2006, roč. 2, č. 3, <http://www.impulzrevue.sk/article.php?130>; (posledný náhľad 16. 3. 2015)

⁸ Pozri: <http://databazy.dejiny.sk/>; <http://biblio.hiu.cas.cz/> (posledný náhľad 16. 3. 2015)

⁹ FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (eds.) Sekularizace českých zemí v letech 1848–1914. Brno : CDK, 2007. 140 s.; FIALA, Petr. *Laboratoř sekularizace: náboženství a politika v ne-náboženské společnosti, český případ*. Brno : CDK, 2007, 184 s. FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (eds.). *Sekularizace venkovského prostoru v 19. století*. Brno : Matice moravská, 2009, 272 s. HANUŠ, Jiří. *Vznik státu jako proces sekularizace*. Brno : CDK, 2006. 152 s. NEŠPOR, Zdeněk R. a kol. *Náboženství v 19. století. Nejčirkevňější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha : Scriptorium, 2010. 328 s.

¹⁰ KUMOR, Boleslav – DLUGOŠ, František. *Cirkevné dejiny. Súčasnité obdobie 1914 – 2000. Katolícka cirkev v období totalitných systémov a koncilovej obnovy. Marenie slobody východných cirkví. Sekularizácia a rozdrobenie protestantských cirkví a náboženských spoločností*. Levoča : [Vydavateľstvo Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka] 2004. 757 s.; MAČALA, Pavol – MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.) *Církyve 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury pro Filozofickou fakultu Katolícké univerzity v Ružomberku, 2010, 648 s.; MAJO, Juraj. Vybrané charakteristiky transformácie religiozity na Slovensku v rokoch 1950 – 2001 vo vzťahu k sekularizácii. In *Geogra-*

výskumnej oblasti stále veľa nezodpovedaných alebo ani len nepoložených otázok. V tomto čísle *Forum Historiae* sme mali ambíciu zhromaždiť štúdie, ktoré niektoré dezideráta aspoň čiastočne zaplnia, prípadne upozornia na potrebu nasmerovať ďalší výskum.

Na základe doterajších výskumov, ale i tu predložených štúdií sa domnievame, že v kontexte prebiehajúcej sekularizácie je potrebné venovať väčšiu pozornosť niektorým procesom a historickým udalostiam. Odohrali sa síce v „dlhom“ 19. storočí, no ich „dozvuky“ k nám doliehajú ešte aj v súčasnosti. Medzi „kľúčové problémy sekularizácie“ určite patria jozefínske cirkevné reformy a ich dôsledky na sproblematizovanie vzťahu s cirkvami (najmä katolíckou). S tým súvisí proces postupného preberania mimonáboženských aktivít cirkvi štátom, ktoré je badateľné už od Márie Terézie (školské reformy, charita, zdravotná a sociálna starostlivosť) a akcelerovalo v období jozefinizmu.

V prípade slovenského národného príbehu je tradične akcentovaná skutočnosť, že slovenské národné hnutie limitovala konfesijná rozdvojenosť národoveckých elít. Oslabovanie bariér konfesionalizmu sa preto javilo ako predpoklad úspechu národného hnutia. Odlíšna miera recepcie reflektovania moderných myšlienkových prúdov existujúcich vo vnútri cirkví, postoj cirkví k národným hnutiam nedominantných národov, (ne)komplementarita oficiálneho národného (uhorského) naratívu a historickej tradície pestovanej miestnymi cirkevnými spoločenstvami sa ukazujú ako dôležité aspekty, ktoré vplývali nielen na intenzitu sekularizačného procesu, ale i ďalších modernizačných trendov.

Považujeme teda za kľúčové skúmať aj odpoveď cirkví na nové spoločenské výzvy v Rakúsko-Uhorsku, ako boli stále viac do popredia sa dostávajúca sociálna otázka, vznik robotníckych odborov, rozmach ľavicového hnutia a pod. Nebývalému rozkvetu sa tešili modernistické idey medzi intelektuálmi a neschopnosť cirkví poskytnúť adekvátnu odpoveď na rýchlo napredujúce vedecké „proticirkevné“ poznatky iba umocňovala odpor náročného vzdelaného laického publika k náboženstvu. Kriticky sa hlavne ku katolíckej cirkvi stavali aj radoví veriaci pre feudálne postavenie „veľkých pánov“ vo vysokej cirkevnej hierarchii, ku ktorým bolo takmer nemožné sa dostať.

Ingrid Kušniráková [vo svojej štúdií](#) otvára doteraz obchádzaný problém obnovy náboženských rádov Františkom II. v roku 1802. V rokoch 1782 až 1787 bolo v krajinách habsburskej monarchie zrušených zhruba 800 kláštorov, ktorých majetok, budovy, knižnice prevzal náboženský fond. Rozhodnutie Františka II. obnoviť niektoré rády

však nepredstavuje obrat v cirkevnej politike štátu. V intenciách stále prítomného jozefinizmu štát pokračoval v sekularizačných tendenciách, len v modifikovanej podobe. Došlo síce k reštitúcii niektorých náboženských rádov zrušených Jozefom II., štát však bez konzultácie s cirkevnými jurisdikciami zasahoval do kľúčových oblastí rehoľného života. Monastický rád poveril školskými úlohami, stanovil, akú má mať organizačnú štruktúru a pod. Konventy tak síce získali späť časť svojho niekdajšieho majetku, no z majiteľov sa stali jeho správcami. Znamenalo to, že panovník určoval, na aké ciele má byť využívaný. Štúdia sa tiež venuje dosahu 20-ročného prerušenia existencie rehoľných komunít na ich vnútornú správu, väzby na rádové štruktúry v zahraničí, rehoľnú disciplínu a celý rad ďalších otázok. Mnisi sa po návrate do kláštorov po dvoch desaťročiach ich sekularizácie a najmä po zmene ich pôvodného poslania ťažko prispôbovali rehoľnej disciplíne a náboženskému životu rehoľníkov. Obnovené rehoľné spoločenstvá mali jasne zadefinované záväzky k štátnej moci i kompetentné úrady, ktorým podliehali. Ich vnútorné záležitosti, rádová disciplína a náboženský život neboli kontrolované cirkevnými autoritami, schopnými riešiť prípadné nedostatky a spory. Rády za krátky čas boli schopné plniť pedagogické a pastoračné úlohy, ktoré im naoktrojoval štát. Po celú prvú polovicu 19. storočia len s veľkými ťažkosťami nachádzali rovnováhu medzi rádovou regulou a svojím novým poslaním a nedokázali uspokojivo vyriešiť dlhodobé vnútorné rozpory.

Jozefinizmus sa pokúsil v duchu katolíckeho osvietenstva a racionalizmu novým spôsobom regulovať právne postavenie „nekatolíkov“ v štáte. Jedným z veľmi citlivo vnímaných problémov boli zmiešané manželstvá, najmä otázka podmienok ich uzavretia a obojstranne uspokojivé riešenie výchovy detí. [Štúdia Petra Šoltésa](#) poukazuje na to, že problém zmiešaných manželstiev sa napriek snahe Jozefa II. a kompromisného zák. čl. 26/1791 stal zdrojom napätia a konfliktov nielen medzi katolíckou cirkvou a protestantskými konfesiami, ale komplikoval i vzťahy štátu a cirkví. Civilné normy, ktoré upravovali podmienky uzavretia zmiešaného manželstva a otázku výchovu detí, nevyhovovali ani jednej zo strán. Boli v rozpore s kanonickým právom katolíckej cirkvi a protestantskú stranu znevýhodňovali pri náboženskej výchove detí. Politizácia problému zmiešaných manželstiev v 30. rokoch 19. storočia súvisela s prebiehajúcim procesom právnej emancipácie protestantov v Uhorsku. Pre liberálnu opozíciu bolo konečným cieľom presadenie princípu reciprocity ako nevyhnutný predpoklad budovania občianskej spoločnosti, ale zároveň i posilnenia maďarského národného hnutia. Katolícka cirkev sa zasadzovala za udržanie statusu štátneho náboženstva a stavala sa i proti zásadnej liberalizácii cirkevných pomerov. Oba tábory ovplyvňovali formujúcu sa verejnú mienku prostredníctvom novín, brožúr, obežníkov, pastierskych listov a pod. Katolícka hierarchia vyžadovala od svojich kňazov pri uzatváraní zmiešaných manželstiev dodržiavanie cirkevných noriem, proti čomu sa stavala väčšina stolíc a ich

vyslanci na sneme. *Náboženské zmätky* okolo zmiešaných manželstiev ochromili politické dianie a brzdili tak potrebné reformy. Skomplikovali tiež vzťahy medzi konfesiami na úrovni cirkevných štruktúr, ale aj veriacich a spôsobili oslabenie autority a vážnosti duchovných, čo vytváralo vhodné podmienky na sekularizáciu spoločnosti. Vyhrcojúci sa konflikt medzi liberálnou opozíciou a katolíckou konzervatívnou skupinou vedenou uhorským episkopátom, v ktorom sa ani viedenská vláda, ani formujúca sa konzervatívna strana dostatočne neangažovali na strane katolíckej cirkvi, viedli k prvým pokusom o etablovanie politického katolicizmu.

[Štúdia Eriky Maliniakovej](#) sa venuje ďalšiemu vývoju vzťahu štátu a cirkví v oblasti manželského práva v kontexte snáh uhorskej liberálnej vlády o laicizáciu manželstva. Ako poukazuje autorka, jednou z kľúčových udalostí sekularizácie v Uhorsku bolo schvaľovanie zákona o manželskom práve v roku 1894 a parlamentný zápas, ktorý vznikol medzi liberálnymi a konzervatívnymi politickými silami. Debaty o tejto legislatívnej norme boli mimoriadne búrlivé. Zákon, ktorý vedľa vnímania manželstva ako niečo svätého, požehnaného Bohom, zakotvil svetskú koncepciu manželstva ako právneho zväzku, sa podarilo schváliť až po veľkej snahe Sándora Wekerleho. Rok 1895 bol prelomový, keďže vstúpil do platnosti nielen zákon o civilnom manželstve, ale aj o náboženstve detí, štátnych matrikách, o recepcii a zrovnoprávnení židov a slobode vierovyznania. Diskusie pred prijatím zákona, ale ešte viac udalosti po jeho prijatí mobilizovali všetky vrstvy spoločnosti. Viedli k politickej aktivizácii konzervatívnych katolíckych kruhov a k inštitucionalizácii politického katolicizmu v Uhorsku. Ten bol reakciou na stále intenzívnejšie vytláčanie katolíckej cirkvi mimo mocenských štruktúr štátu a na okraj verejného života.

Michal Kšiňan [vo svojom príspevku](#) ilustruje na osobnosti Milana Rastislava Štefánika, ako prenikali sekularizačné myšlienky do slovenskej spoločnosti na prelome 19. a 20. storočia. Štefánik pochádzal z evanjelickej farárskej rodiny a do svojich vysokoškolských štúdií v Prahe bol silne veriaci. V českej metropole sa však stretol s novými modernými názormi na vieru a náboženstvo, ktoré sa dostali do sporu s jeho tradičným poňatím úlohy cirkvi a konfesie. Pramenil z toho významný životný medzník, keď sa rozhodol venovať v ďalšom živote vede a astronómii, ako aj veľký spor s jeho otcom. Nemožno však tvrdiť, že sa jeho svetonázor definitívne utvoril v tomto čase. Skôr sa dostal do akéhosi stavu neustáleho vývinu, keď naňho významne vplývalo francúzske prostredie, v ktorom sa pohyboval. Priklonil sa k dobovo rozšírenému pozitivizmu, avšak zároveň neodmietal Boha či metafyziku.

[Jakub Štofanič](#) sa zamerá na odpoveď katolíckej cirkvi na výzvy modernej doby, akými boli industrializácia, rozvoj miest, rýchly nárast robotníckej triedy a migrácia v rámci Rakúsko-Uhorska na konci 19. a začiatku 20. storočia. Autor vníma sociálny katoli-

cizmus ako kolektívnu spoločenskú prax v rozličných formách. Text sa zameriava na proces prijímania prvého Kolpingovho hnutia prostredníctvom používania jazyka sociálneho katolicizmu politickými stranami, založenia siete spolkov a robotníckych odborov. Z tohto pohľadu článok prispieva do debaty o sekularizačnej téze a úlohe náboženstva v modernej spoločnosti a autor sa snaží poukázať na limity tradičného vnímania sekularizácie.

László Matus sa [vo svojej štúdií](#) venuje obdobiu na začiatku 20. storočia, ktoré oprávnené považuje za najmenej preskúmané roky v dejinách slovenskej evanjelickej cirkvi. Zameral sa v nej na analýzu doteraz takmer neznámeho dokumentu, Žilinskej deklarácie z roku 1913. Slovenskí evanjelici žijúci na severozápade Uhorska boli v období dualizmu vystavení silným integračným tlakom vychádzajúcim z ústredných cirkevných orgánov a vyplývajúcim i z celkovej asimilačnej politiky štátu. Po tzv. upomernení dištriktov, keď boli ich hranice prekreslené tak, aby slovenské zbory stratili väčšinu, sa snažili vytvoriť inštitúciu, ktorá by organizovala ich cirkevný a verejný život. Negatívny postoj vlády a najmä cirkevných štruktúr proti inštitucionálnym prejavom slovenskej evanjelickej skupinovej solidarity sa zakladatelia spolku Transcius snažili eliminovať odkazom na šíriace sa sekulárne tendencie a napojením na evanjelické hnutie obnovy. V rámci vyrovnávania sa s dôsledkami prenikajúcej sekularizácie sa i v prostredí slovenských evanjelikov uskutočnili rekristianizačné, resp. evanjelizačné reformy, ktoré vytvorili podmienky na mobilizáciu a politizáciu hnutia a nastolovanie i nacionálne orientovaných požiadaviek. Jedným z najvýraznejších prejavov slovenskej evanjelickej rezistencie, ktorý vykazoval potrebnú mieru sebauvedomenia a akcieschopnosti, bolo hnutie na podporu Žilinskej deklarácie krátko pred vypuknutím prvej svetovej vojny.

Nová vlna sekularizácie zasiahla Slovensko po vzniku Československej republiky. Katolícka cirkev bola po rozpade monarchie vystavená obrovským výzvam. Ako veľmi komplikovaný a obzvlášť citlivý problém sa ukazovali požiadavky značnej časti kléru po väčšej demokratizácii a uplatnení myšlienok katolíckeho modernizmu. Peter Olexák [vo svojej štúdií](#) predstavil jednu z aktivít, ktorá sa zrodila v českom prostredí ovplyvnenom katolíckym modernizmom. Bohuslav Zahradník-Brodský inicioval dotazníkovú akciu, ktorá mala ambíciu naštartovať projekt radikálnych demokratizačných reforiem. Zaznievali v ňom požiadavky voľby biskupov, sociálne spravodlivejšieho rozdeľovania cirkevných dôchodkov, zrušenie celibátu, sekularizácie kláštorov a pod. Prieskum ukázal na existujúce veľké rozdiely v akceptácii modernizačných prúdov v českom a slovenskom duchovenstve, čo sa prejavilo aj v ďalšom vývoji katolíckej cirkvi na oboch brehoch Moravy. Svedčí o tom i osud jedného z vedúcich predstaviteľov proreformného krídla slovenských kňazov, Ferdinanda Jurigu, ktorý napriek podpore zo strany štátnej moci nedokázal osloviť širšie masy veriacich.

Predkladáme čitateľom nové číslo časopisu *Forum Historiae* s dvoma neskromnými ambíciami. Chceme poukázať na stále sa prehlbujúcu priepasť, ktorou sa slovenskí spoločenskí vedci vzdávajú od okolitých vedeckých komunít v skúmaní jedného z kľúčových konceptov moderných dejín, ktorým sekularizácia bezpochyby je. Nielen množstvom titulov, počtom vedeckých inštitúcií a projektových tímov, ale tiež kultivovanosťou a kompatibilitou diskurzu o príčinách, špecifikách, dôsledkoch sekularizácie, o nových teoretických prístupoch a metodologických inšpiráciách sa od našich západných a južných susedov už roky vzdávajú. Druhým cieľom bolo ponúknuť súbor štúdií, ktoré budú tematizovať doteraz málo preskúmané aspekty prenikania sekularizácie na našom území a budú inovatívnym spôsobom pristupovať k tejto téme. Myslíme si, že aspoň druhý cieľ sa nám podarilo čiastočne splniť.

Toto číslo *Forum Historiae* bolo podporované Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0119-11 (*Slovensko v 19. storočí*).

Cituj:

KŠIŇAN, Michal – ŠOLTÉS, Peter. Cesty sekularizácie v „dlhom“ 19. storočí (Úvod). In *Forum Historiae*, 2015, roč. 9, č. 1, s. 1-9. ISSN 1337-6861.

...

Mgr. Michal Kšiňan, MAS., PhD. obhájl dizertačnú prácu na Universitě Paris 1 Panthéon Sorbonne a v Historickom ústavu SAV, kde aj momentálne pôsobí. Publikoval viacero článkov o M. R. Štefánikovi, ale aj o francúzskej historiografii či identitách. Je autorom knihy *Milan Rastislav Štefánik* (2012), zostavovateľom publikácie *Komunisti a povstania. Communists and Uprisings* (2012) a spoluautorom knihy *La mémoire conservée du général Milan Rastislav Štefánik dans les archives du Service historique de la Défense* (2008), ktorej slovenský preklad vyšiel v roku 2009. Získal viacero štipendií a ocenení, medzi inými aj Fulbrightovo štipendium alebo prestížnu cenu Študentská osobnosť Slovenska, cena prezidenta SR za rok 2011.

Viac informácií: http://www.history.sav.sk/cv/ksinan_michal.pdf alebo

<https://sav.academia.edu/MichalKsinan>

Kontakt: histksin@savba.sk

Doc. Mgr. Peter Šoltés, PhD., pracuje ako samostatný vedecký pracovník v Historickom ústave SAV na oddelení dejín 19. storočia a prednáša na Katolíckej univerzite v Ružomberku. Venuje sa výskumu sociálnych a kultúrnych dejín Slovenska a priestoru Uhorska, výskumu stereotypov v období vzniku a šírenia národných hnutí a štatistickej a cestopisnej literatúry o Uhorsku v „dlhom“ 19. storočí. Je autorom monografie *Tri jazyky, štyri konfesie. Etnická a konfesionálna pluralita na Zemplíne, Spiši a v Šariši* (Bratislava, 2009).

Kontakt: Peter.Soltes@savba.sk